

OHAR BATZUK NAFAR-LAPURTERAZKO GALDERA ETA GALDEGAI INDARTUEZ

Maia Duguine
UPV/EHU & U. de Nantes

Aritz Irurtzun
UPV/EHU

1. Sarrera¹

Artikulu honetan nafar-lapurterazko euskalkietako galdera-erantzun testuinguruetako egitura sintaktiko berezi batzuk aztertuko ditugu. Egitura hauek *galdera indartu egitura* eta *galdegai indartu egitura* izendatuko ditugu. Euskalki hauetan besterik aurkitzen ez ditugun egiturek galdegai eta galdera egitura estandarrekin alternantzian agertzen dira, hots, ez dira mendebaldeko euskalkietako galdera eta galdegai egitura ‘estandarren’ aldaki dialektal hutsak, egitura ‘estandar’ hauetaz gain erabiltzen diren gainerako egitura batzuk baizik.² Aipatutako alternantzia behean ilustratua da: (1)-eko galdera-erantzun pareak galdera eta galdegai egitura estandarrak erakusten ditu, eta (2)-koak egitura indartuak:

(1)	a.	Nork	ikusi du Jon?	<i>Galdera Egitura Estandarra</i>
	b.	[Mirenek] _G	ikusi du Jon	<i>Galdegai Egitura Estandarra</i>
(2)	a.	Nork	du Jon ikusi?	<i>Galdera Egitura Indartua</i>
	b.	[Mirenek] _G	du Jon ikusi.	<i>Galdegai Egitura Indartua</i>

Galdera eta galdegai indartu egiturak aspaldian ditugu ezagunak euskalaritzan (ikus, besteak beste, Lafitte 1944, Rebuschi 1983/1997, Oyharçabal 1985, Osa 1990, Etxepare & Ortiz de Urbina 2003), baina, guk dakigunaren arabera, egiturek ez dira oraino berariaz eta sistematikoki aztertuak izan beren alderdi

---

¹ Ohore handia da guretzako Patxi Goenagari eskainitako liburu honetan parte hartzea eta gure eskerrik beroenak eman nahi dizkiegu argitaratzaileei. Halaber, mila esker ere hemen garatutako ideiak modu batean zein bestean atontzen lagundi diguten guztioi; bereziki Jon Casenave, Ricardo Etxepare, Beñat Oyharçabal eta Myriam Uribe-Etxebarriari. Lan hau hein batean Maia Duguinek daukan Euskal Herriko Unibertsitateko doktorego aurreko beka, EHU/UPV-ren 9-UPV00114130-16009/2004 proiektua, Eusko Jaurlaritzaren IT-210-07 (Ikerketa sareak giza zientzietan/2007 *Licensing Conditions at the Interfaces*), Akitania-Euskadi funtsetako *IS-ren Egitura Euskaraz: Sintaxia eta Interpretazioa* eta Eusko Jaurlaritzaren *A Typological Study of the Functional Architecture of the Clause* proiektuei esker eramana izan da.

² Rebuschik (1983/1997) dioenez honelako egiturak auzo-euskalki batzuetan ere agertzen dira. Ikus Osa (1990) ere.

semantiko-pragmatiko eta sintaktikoak kontutan hartuz.³ Honela bada, artikulu honetan galdera eta galdegai egitura indartuen sintaxi eta semantikaren aurkezpen bat egin nahi genuke egitura hauen ezaugarri nagusiak aipatuz eta analisi posible bat iradokiz.

Artikuluaren antolamendua honakoa da: lehenik, bigarren atalean perpaus bakanetako galdera eta galdegai egitura indartuen hitz hurrenkera murriztapenen aurkezpen bat egiten da. Ondotik, hirugarren atalean mendeko perpausetako jokamoldea ikertzen da mugimendu luzeko eta *pied-piping* estrategietako propietateak aztertuz. Laugarren atalean egitura indartu hauek NZ eta galdegai anitzezko perpausak sortzeko ematen dituzten bideak azaltzen dira. Bosgarren atalean egitura hauek antzeko propietateak dituzten beste egitura batzuekin konparatzen dira: frantseseko lau galdera estrategiekin (*in situ* eta mugimendu bidezkoak) eta perpaus erdibituekin (*cleft*). Azkenik, seigarren atalean egitura indartu hauen analisi posible bat iradokitzen dugu. Zazpigarren atalean artikuluaren orotariko ondorioak aurkezten ditugu eta etorkizunerako langaiak pausatzen.

2. Hitz hurrenkera

Galdera edo galdegai egitura estandarrean (ikus (1a)), galdegaia edo galde-sintagma aditz nagusiaren ezkerreko lehenengo posizioan agertzen da, aditz nagusia aditz laguntzailearen ezkerrean agertzen delarik. Bi adizkiek osagai bat osatzen dute, eta partikula modal bakan batzuek gain (*omen, ote...*) bien artean ezin da ezer tartekatu. Adibidez, *atzo* bezalako adberbio baten distribuzioa nahiko librea da esaldiaren barruan (ik. Osa 1990, Elordieta 2001), honela (3)-ko esaldi guztiak erabat gramatikalak dira. Hala ere *atzo* ezin ager daiteke aditz nagusi eta aditz laguntzailearen artean (ik. (4)):

- (3) a. Atzo Jonek Miren ikusi zuen.   b. Jonek atzo Miren ikusi zuen.
       c. Jonek Miren atzo ikusi zuen.   d. Jonek Miren ikusi zuen atzo.
 (4) *Jonek Miren ikusi atzo zuen.

Bi aditzok, honenbestez, sintagma bat osatzen dute galdegai zabaleko egituretan, eta halaber gertatzen da galdegai eta galdera egituretan; ezin da aditz nagusi eta laguntzailearen artean ezer tartekatu:

- (5) a. *[Jonek]_G ikusi atzo zuen Miren.   b. *Nor ikusi atzo zuen Jonek?

Ezaguna den bezala, NZ-sintagma edo galdegaia eta aditz-konplexu horren arteko ondokotasun baldintza ere oso sendoa da, eta hortaz, analisi tradizionaletan euskarazko NZ eta galdegai egituretan NZ-sintagmak eta galdegaiak aditzarekiko ondokotasuna eskatzen dutela esan ohi da ('Altuberen legea'), bestela egitura agramatikala baita (ik., besteren artean, Ortiz de Urbina 1989). Ikus, adibidez, (1)-eko adibideen aldaki hauek non galdegai/NZ-sintagma eta aditzaren arteko ondokotasuna ez den gordetzen:

- (6) a. *Nork gaur ikusi du Jon?   b. *[Mirenek]_G gaur ikusi du Jon

³ Analisi zehatzena Oyharçabal (1985)-en agertzen da, ezezko perpausekin konparazioa egiteko garatzen duena.

NZ eta galdegai egitura indartuetan, eskema ezberdina da. (2a)-n ikusi bezala, galde-hitzaren eskuinean aditz laguntzailea baizik ez da, aditz nagusia perpausaren bukaeran agertzen da. Gauza bertsua gertatzen da (2b)-ko galdegai egiturean. Badi-rudi beraz egitura estandarrean bezala NZ-sintagma/aditz eta galdegai/aditz ondokotasunaren baldintzak indarrean daudela baina modu ezberdinean aplikatzen direla: NZ-sintagma edo galdegaia aditz laguntzailearen ezkerrean egotearekin ‘nahikoa’ da. Honela bada, NZ-sintagma edo galdegaiaren eta aditz laguntzailearen arteko ondokotasuna da premia daukana: galde-sintagma edo galdegaia aditz nagusiaren ezkerrean agertzen baldin bada aditz laguntzailea perpaus bukaeran utzirik emaitza agramatikala gertatzen da, (7)-n ikus daitekeen bezala:

- (7) a. *Nork ikusi Jon du?   b. *[Mirenek]_G ikusi Jon du.

Gisa berean, ezin da deus izan galde-hitza edo galdegaia eta aditz laguntzailearen artean:

- (8) a. *Nork gaur du Jon ikusi?   b. *[Mirenek]_G gaur du Jon ikusi.

Azpimarratu behar dugu bestalde (2)-ko eskemaz gain, galdera eta galdegai indartuak beste eskema batean ere ager daitezkeela. Konfigurazio hau (9)-ko parean irudikatua da:

- (9) a. Nork du ikusi Jon?   b. [Mirenek]_G du ikusi Jon.

Honelako egituretan, galde-hitza edo galdegaia ez den osagaia, kasu honetan *Jon* osagarri zuzena, perpausaren bukaeran agertzen da, aditz nagusiaren eskuinean. Horren ondorioz, aditz laguntzailea eta aditz nagusia bata bestearen ondoan gertatzen dira, egitura estandarrean daukatenaren alderantzizkoa den hurrenkeran.⁴ Lehenago ikusi bezala, ordea, bi adizkiek ez dute bat egiten egitura indartu honetan, (10)-k erakusten duenez beste elementu batek bereiz baititzake.

- (10) a. Nork   dio ordenagailua konpondu Joni?
b. [Mirenek]_G dio ordenagailua konpondu Joni.

Bestalde, NZ-sintagmak edo galdegaiak ez diren elementuak NZ-sintagma/aditz laguntzaile edo galdegai/aditz laguntzaile multzoaren eskuinean bezala, ezkerrean ere agertu daitezke. Ikus (11)-ko adibideak.

- (11) a. Jon nork du ikusi?   b. Jon [Mirenek]_G du ikusi.

Aditz nagusia, ordea, ezin da multzo honen ezkerrean ager:

- (12) a. *Ikusi nork du Jon?   b. *Ikusi [Mirenek]_G du Jon.

Azkenik, aztertutako kasuetan ez da argumentu-adjuntu asimetriaririk, adjuntuek goragoko adibideetako *Jon* objektu zuzenak bezalako askatasuna dutelako:

- (13) a. Nor da atzo jin?   b. [Miren]_G da atzo jin.
(14) a. Nor da jin atzo?   b. [Miren]_G da jin atzo.
(15) a. Atzo nor da jin?   b. Atzo [Miren]_G da jin.

⁴ Badira adiera diferentzia txiki batzuk (2)-ko eta (9)-ko esaldien artean. Ānabardura horiek ez ditugu oraindik ongi definituak; hortaz hauen analisia etorkizunerako utziko dugu.

Datu hauetarik ateratzen den eskema orokorra (16)-koa da: NZ-sintagma edo galdegaia eta aditz laguntzailea bata bestearen ondoan izan behar dira, aditz nagusia horren eskuinean, eta gainerateko osagaiak edozein tartetan.

- (16) (XP) ... [XP]_G A.Lag ... (XP) A.Nag (XP)
 (XP) ... NZ A.Lag ... (XP) A.Nag (XP)

Egitura indartuaren eskema orokor hori ez da batere egitura estandarretarik urrun: azken honetan ere NZ-aditz edo galdegai-aditz ondokotasuna mantendua izaki, gainerako elementuen kokagunea 'askea' baita, (17) eta (18)-ko bikoteetan ikus daitekeen bezala:

- (17) a. Jonek [Mireni]_G konpondu dio ordenagailua.
 b. Jonek ordenagailua [Mireni]_G konpondu dio
 (18) a. Jonek [Mireni]_G dio ordenagailua konpondu.
 b. Jonek ordenagailua [Mireni]_G dio konpondu.

Atal honetan, NZ eta galdegai indartu egituren barruko hitz hurrenkera datuak begiratu ditugu. NZ eta galdegai egitura estandarretatik hurbilak dira oso. Desberdintasun bakarra zera da, NZ-sintagma edo galdegaia aditz konplexuaren ezkerrean agertzeko ordez aditz laguntzaile soilaren ezkerrean agertzen dela.

Ondoko bi ataletan, egitura indartua egitura estandarri konparatzen segituko dugu, gure atenzioa bi puntutan zentratuz: esaldi konplexuen kasua alde batetik (3. atala), eta NZ edo galdegai anitzen kasua bestetik (4. atala).

3. Mendeko perpausetako jokamoldea

Atal honetan egitura indartuetan 'ateraketa' nolakoa den aztertuko dugu, euskarazko NZ eta galdegai egitura estandarrez dakigunarekin alderatuz.

NZ eta galdegai egitura estandarretan, mendeko perpausoko osagai bat delarik NZ-sintagma edo galdegai, sintagma horrek bi jokamolde segi ditzake. Lehen jokamoldea mugimendu luzearena da: delako elementua perpaus nagusira mugitzen da, bertako aditzaren ezkerrean (19a). Bigarrena, *pied-piping*-a: NZ-sintagma edo galdegaia mendeko perpausoko aditzaren ezkerrean kokatzen da, eta mendeko perpaus osoa perpaus nagusiko aditzaren ezkerrean mugitzen da (19b) (ikus Ortiz de Urbina 1989 *et seq.*, Irurtzun 2007, besteren artean).

- (19) a. [Mirenek]_G erran dute mutilek [t ikusi duela Jon]. *Mugimendu luzea*
 b. [Jon [Mirenek]_G ikusi duela] erran dute mutilek t. *Pied-piping*

Hala ere, mugimendu luzearen eta pied-pipingaren estrategia hauek ez dira hain desberdinak, aldi oro mota bereko operazioak azaleratzen baitira: NZ-sintagma eta galdegaiek aditzarekiko ondokotasun efektua bai mendeko perpausuan eta bai perpaus nagusian ere eragiten dute aldi oro. Horrela, (19a)-ko adibidean, perpaus nagusiko ondokotasuna argi da, eta mendeko perpausuan ondokotasunaren efektuak asma daitezke, aditza objektuaren ezkerrean delako. Gisa berean, (19b)-ko adibidean, mendeko perpausuan ondokotasuna argiki ikusten da, eta perpaus nagusian zeharka: mendeko perpaus osoa da aditzaren ezkerreko posizioa betetzen duena. Ondorioz, ondokotasun efektuak agerian uzten duena mugimendu operazio hauen ziklikotasuna da.

Ikusiko dugunez, egitura indartuek ez dute horrelako ziklikotasunik erakusten. Izan ere, NZ eta galdegai egitura indartuetan, lekualdatzea bi perpausetan gertatzen delarik, emaitza agramatikala da.⁵ Ikus (20)-eko adibideak.

- (20) a. *[Mirenek]_G dut erran [*t* duela Jon ikusi].
 b. *[Jon [Mirenek]_G duela ikusi] dut erran *t*.

Areago, perpaus nagusian lekualdatze 'estandarra' egiten baldin bada, esaldiek oso txarrak izaten segitzen dute:

- (21) a. */?/[Mirenek]_G erran dut [*t* duela Jon ikusi].
 b. */?/[Jon [Mirenek]_G duela ikusi] erran dut *t*.

Hortaz, egitura indartuak mendeko perpausetan ezinezkoak direla esan daiteke. Hori bai, perpaus nagusian egitura indartuak gramatikalak dira eta ondorioz (22)-n adierazten den eskema da esaldi konplexuetarako eskuragarri den estrategia bakarra: mendeko perpausan ondokotasun 'estandarra' mantentzen da, eta egitura indartua perpaus nagusian azaleratzen da.⁶

- (22) a. [Mirenek]_G dut erran [*t* ikusi duela Jon].
 b. [Jon [Mirenek]_G ikusi duela] dut erran *t*.

NZ eta galdegai egitura indartua perpaus bakun eta nagusietara mugatua da bezaraz, NZ eta galdegai egitura estandarra ez bezala. Gainera, biak bateragarriak dira esaldi berean: mendeko perpausan NZ-sintagma edo galdegai egitura estandarra eragiten duena NZ-sintagma edo galdegai indartua izan daiteke perpaus nagusian.

Hortaz, egitura indartua ez da berez mugimendu zikliko batek eragindakoa; perpaus nagusiko ezkerreko periferiari loturiko fenomeno bat baizik.

4. NZ eta galdegai anitzeko egiturak

Atal honetan egitura indartuek NZ eta galdegai anitzeko perpausak osatzeko ematen dituzten bideak aztertuko ditugu.

Erdialdeko eta mendebaldeko euskalkietan bi estrategia aipatu ohi dira NZ anitzeko galderak osatzeko; (i) NZ bat ezkerretaratzea gainontzekoak *in situ* utzita, (23a)-n bezala, eta (ii) NZ guztiak ezkerretaratzea (23b)-n bezala (ik., besteak beste, Reglero 2002, Jeong 2007):

- (23) a. Nork ekarri du zer?   b. Nork zer ekarri du?

Euskara bezalako hizkuntzetan honelako galderek beti ere bikote-zerrenda motako erantzunak eskatzen dituzte; hau da, erantzun bezala "X-k Y ekarri du" gisako esaldi bat ematea ez da aski, (23) bezalako galdera batek hainbat jende hainbat gauza ekarri dituztela inplikitzen duelako. Erantzunak, galderak bezalaxe, bi motatakoak izan

⁵ B. Oyharçabalek dioskunez, baliteke aldarkotasuna izatea datu honen onargarritasunean. Aldarkotasun honen natura eta zergatia beste baterako utziko ditugu ikergai.

⁶ Hiztun askok (22a) (22b) baino txarragoa iruditzen zaiela diote, baina (19)-ko egitura estandarrekin kontraste bera daukatenez, egitura indartuen ezaugarriez kanpoko efektu bat dela pentsa daiteke.

daitezke; (i) elementu fokal bakar bat ezkerretaraturik (24a) ala (ii) elementu guztiak ezkerretaraturik (24b):

- (24) a. [Jonek]_G ekarri du [ardoa]_G, [Mirenek]_G ekarri du [sagardoa]_G...
 b. [Jonek]_G [ardoa]_G ekarrik du, [Mirenek]_G [sagardoa]_G ekarri du...

NZ edo galdegai anitezko egiturak, ordea, erabat ezinezkoak dira galdera edo galdegai egitura indartuetan. Adibidez, (25)-ko galderak oro agramatikalak gertatzen dira:

- (25) a. *Nork du ekarri zer?   b. *Nork zer du ekarri?
 c. *Nork du zer ekarri?

Eta halaber gertatzen da haien balizko erantzunekin, hots, galdegai anitezko egiturekin:

- (26) a. *[Jonek]_G du ekarri [ardoa]_G, [Mirenek]_G du ekarri [sagardoa]_G...
 b. *[Jonek]_G [ardoa]_G du ekarri, [Mirenek]_G [sagardoa]_G du ekarri...
 c. *[Jonek]_G du [ardoa]_G ekarri, [Mirenek]_G du [sagardoa]_G ekarri...

Berriz ere, hitz hurrenkera soila baino haratago so egiterakoan NZ eta galdegai egitura indartuak eta egitura estandarrek oso desberdinak direla agertzen zaigu. Egitura indartuetan NZ edo galdegai anitezko egiturak sinpleki agramatikalak dira.

Ondoko atalean egitura indartuen alderdi semantikoa begiratu dugu, bere alderdi auresuposizional eta kontrastiboak kontuan hartuz. Horretarako antzeko ezaugarriak dituzten beste fenomeno batzuekin konparatu ditugu; frantseseko galdera-estrategia desberdinekin eta *cleft* egiturekin hain zuzen ere.

5. Beste fenomeno batzuekiko konparazioak

Literaturan, interpretazioaren aldetik galdegai eta galdera egitura indartuak egitura estandarrekiko alde txikia dutela ontzat hartu da, ñabardura kontu bat delakoan. Guk ‘indartu’ deitu ditugun egiturak enfatikoagoak direla esaten da, Lafitte (1944: 48)-ren hitzetan “le relief est très accusé, même violent”.

Baina zer efektu da zehazki ‘indar’ horren atzean? Atal honetan ikusiko dugunez, antzeko enfasi ukituak erakusten dituzten beste egitura batzuk badaude; horien artean (i) frantseseko *in situ* galderak eta (ii) perpaus erdibitu eta sasi-erdibituak. Euskarazko NZ eta galdegai indartuak egitura hauekin konparatu ditugu.

5.1. Frantseseko lau galdera estrategiak

Boeckx (1999)-k, Chang (1997)-i jarraiki, frantseseko galdera estrategia desberdinak aztertzerakoan, batetik bestera dauden interpretazio ezberdintasunak azpimarratzen ditu (ik. ere Cheng & Rooryck 2000, Baunaz 2005).

Frantseseko lau estrategia daude NZ-galdera bat egiteko. Ezkerretaratze estrategian (*fronting*), NZ-sintagma perpausaren ezkerrean agertzen da, eta subjektu-aditz laguntzaile inbertsioa gertatzen da (27a). Ezkerretaratze berrindartuan ere (*reinforced fronting*) NZ-sintagma ezkerretaratua da, baina *est-ce que* formula gehitzen zaio berrindartzaile gisa, eta ez da subjektu-aditz laguntzaile inbertsiorik (27b). Ondotik, *in situ* egituran NZ-sintagma bere jatorrizko posizioan gelditzen da (27c), eta azke-

nik, Mitxelenak (1981: 158) ‘perpaus erdibitu’ deitutako egitura dugu (*cleft sentence*). Hau bi perpausen konbinaketa da, *cleft*-eko perpausa eta *coda* perpausa deituko ditugunak (27d):

(27) a. Qu’as-tu vu? zer AUX zu ikusi “Zer ikusi duzu?”	b. Qu’est-ce que tu as vu? zer EST-CE QUE zu AUX ikusi “Zer ikusi duzu?”
c. Tu as vu quoi? zu AUX ikusi zer “Zer ikusi duzu?”	d. (C’est) quoi que tu as vu? EXPL AUX zer C zu AUX ikusi “Zer da ikusi duzuna?”

Hauetako edozein galderak bi motatako erantzunak jaso ditzake: erantzun ‘estandarra’ (28a), ala egitura erdibitutako erantzuna (28b). (28a)-koa (27a-c)-ko galderen erantzun naturala da, eta (28b)-koa (27d)-ko galderarena.

(28) a. J’ai vu un cochon volant. ni AUX ikusi ART zerri hegalaria “Zerri hegalaria bat ikusi dut.”	b. C’est un cochon volant que j’ai vu. EXPL AUX ART zerri hegalaria C ni AUX ikusi “Zerri hegalaria bat da ikusi dudana.”

Interesgarriki, ordea, lau galdera estrategiek ez dute ezezko erantzunak jasotzeko gaitasun berdina. Ezkerretaratze eta berrindartutako galderari ‘ezer ez’ bezalako erantzun bat ematen ahal zaie (29)-(30), *in situ* eta erdibitutako galderari aldiz, ez (31)-(32):

(29) A: Qu’as-tu vu? B: Rien.	“Zer ikusi duzu?” “Deus/ezer ez.”
(30) A: Qu’est-ce que tu as vu? B: Rien.	“Zer ikusi duzu?” “Deus/ezer ez.”
(31) A: Tu as vu quoi? B: #Rien.	“Zer ikusi duzu?” “Deus/ezer ez.”
(32) A: (C’est) quoi que tu as vu? B: #Rien.	“Zer da ikusi duzuna?” “Deus/ezer ez.”

Areago, (32A)-ren balizko erantzuna izango litzatekeen ezezko perpaus erdibitua erabat agramatikala gertatzen da:

- (33) *C’est rien que j’ai vu.
EXPL AUX ezer C ni AUX ikusi
“(Lit.) Ezer da ikusi dudana.”

Chang (1997) eta Boeckx-ek (1999) diotenez, ezezko erantzunak hartzeko gaitasuna galdera-estrategia bakoitzari datxekzion aurreuposizioetan datza; ezkerretaratze eta ezkerretaratze berrindartuetan ez legoke aditzak adierazten duen gertakariaren aurreuposiziorik, *in situ* eta erdibitutako egituretan, aldiz, bai. Hots, (31) eta (32)-ko galderari B-k zerbait ikusi duelako aurreuposizioa atxikitzen zaie, eta (29) eta (30)-ekoei aldiz, ez. Horregatik, *in situ* eta erdibitutako egiturek ez dute adierazten duten aurreuposizioaren ukaziorik onartzen.

Erdibitutako egiturek berebiziko garrantzia dute hemengo gure helburuetarako, horregatik zehaztapen bat egitea beharrezkoa da. Doetjes, Rebuschi eta Rialland-ek (2004) bi egitura erdibitu mota desberdintzen dituzte: ‘galdegai-hondo’ egiturak, non *cleft*-eko elementua galdegai den eta gainerako perpausa hondo (34a-b), eta ‘galdegai zabal’ egiturak non perpaus konplexu osoa den galdegai (34c). Bi egitura klaseak informazio-partiketaren arabera desberdintzen badira ere, bien arteko aldea sintaxian ere aurki daiteke: galdegai zabaleko egituretan ez bezala (34d), galdegai-hondo egituretan esaldi nagusiko subjektu-aditza inbertsioa gertatzen baita (34b) (ik. Doetjes, Rebuschi & Rialland 2004: 534, 4. oin-oharra):

- (34) a. C’est [Jean]_G qui est tombé dans l’escalier, pas ma fille.
EXPL AUX Jean C AUX erori eskaileran ez nire alaba
“Jean da eskaileran erori dena, ez nire alaba.”
- b. C’est [de l’eau]_G qu’a acheté Jean, pas du vin.
EXPL AUX ura C AUX erosi Jean ez ardoa
“Ura da Jeanek erosi duena, ez ardoa.”
- c. [C’est avec plaisir que je vous invite à ma soutenance de thèse]_G.
EXPL AUX plazerarekin C ni zuek gonbidatu nire tesi-defentsara
“Plazerarekin gonbidatzen zaituztet nire tesi-defentsara.”
- d. *[C’est avec plaisir que vous invite je à ma soutenance de thèse]_G.
EXPL AUX plazerarekin C zuek gonbidatu ni nire tesi-defentsara
“Plazerarekin gonbidatzen zaituztet nire tesi-defentsara.”

Bi egitura moton arteko aldea interesgarria bada ere, azpimarratzekoa da bi egituretan *coda*-k adierazten duena aurreuposatuz jotzen dela (ik. Rialland, Doetjes & Rebuschi 2002, Doetjes, Rebuschi & Rialland 2004). Honela, (34c)-koa bezalako adibide batean testuinguru (extra-)linguistikoa arabera (adibidez, gonbidapen gutuna izatea) iragargarria den zerbait da, eta (34c)-ren igorleak (34c) igorritz hori plazerez egiten duela azpimarratzen du. Honenbestez, ikertzaile hauen arabera erdibitutako egitura guztietan, *coda* atalak aurreuposatutako informazioa adieraziko du, izan galdegai-hondo formakoetan nahiz galdegai zabal formakoetan.

Honela bada, galdegai zabaleko egitura erdibituak alde batera utzita, galdegai-hondo formakoak exhaustibotasun eta kontrastibotasun berezi batez hornituak direla esan dezakegu. Honen analisirako Doetjes, Rebuschi eta Rialland-ek (2004), aurreko Clech-Darbon, Rebuschi eta Rialland-i (1999) jarraiki, *ce* expletiboarentzako izaera erlazional bat proposatzen dute bi predikatu erlazionatuz: *cleft*-eko predikatua (Q) *coda*-k adierazten duen predikatuari (P) exhaustiboki aplikatzen zaio:

$$(35) [{}_D ce] \Rightarrow \lambda Q[Q(\iota x(P(x)))]$$

Adibidez, (34a)-ko kasuarekin jarraituz, *ce*-k sartutako $\iota x(P(x))$ deskripzio definituak ‘eskaileretan erori dena’ adieraziko luke, eta *cleft*-eko XP-ak (*Jean*) balio bat emango lioke deskripzio definitu honi. Honela bada, deskripzio definituak exhaustibotasun balioa ematen du aurreuposizioarekin batera.

Azpimarratzekoa da honelako egitura erdibituak frantsesez ez ezik beste hainbat hizkuntzatan ere aurki daitezkeela galdegai funtzioak adieraziz, horien artean ingelesa (ik. Rochemont 1986, Hedberg 2000) eta euskara (ik. Saltarelli-eta 1988). Euska-

razko adibide batzuk (36a) eta (36b)-n daude, erdibituko egitura eta sasi-erdibituko (*pseudocleft*) egiturenak, hurrenez hurren:

- (36) a. [Jon]_G da etorri dena.   b. Etorri dena [Jon]_G da.

Iragar daitekeen moduan honelako egituretan ezinezkoak dira ezezko erantzunak:⁷

- (37) a. *[Ezer ez]_G da ikusi dudana.   b. *Ikusi dudana [ezer ez]_G da.

Hurrengo atalean erdibituko egitura hauek izan ditzaketen interpretazioekin jarraituko dugu beren kontraste eta auresuposizioei erreparatuz.

5.2. Euskarazko NZ eta galdegai egitura indartuen interpretazioa

Frantsesezko datuak euskarazko egitura indartuetakoekin alderatzen baditugu argi ikus daiteke euskarazko NZ egitura estandarra frantsesezko ezkerretaratze eta ezkerretaratze berrindartu estrategiekin batera doala, eta egitura indartua *in situ* eta erdibituko egiturekin batera: egitura estandarretan galderak eragindako auresuposizioa bertan behera gera daiteke ezezko erantzun batekin, galdera indartu bati, aldiz, ezin zaio ezezko erantzunik eman:

- (38) A: Zer ikusi duzu?   (39) A: Zer duzu ikusi?
B: Deus / fitsik ez.   B: #Deus / fitsik ez.

Berdin gertatzen da bestelako galdera indartuekin ere:

- (40) A: Nor da jin?   B: #Nehor.

Galdegai indartuekin efektu berdina lortzen da. Galdegai estandar bat ezeztatu daiteke (ikus (41)), baina egitura indartu batean agertzen denean ezeztatzea ezinezkoa da. Horrela, adibidez, (42)-ko adibideak erakusten du norbait etorri delako auresuposizioa ezin dela bertan behera utzi:

- (41) A: [Aitor]_G jin da unibertsitatera.
B: Ez, ez da nehor jin.   B': Ez, ez da Aitor jin, Mikel baizik.
(42) A: [Aitor]_G da jin unibertsitatera.
B: #Ez, ez da nehor jin.   B': Ez, ez da Aitor jin, Mikel baizik.

Ez da auresuposizioarena bi egitura motak desberdintzen dituen parametro bakarra, perpausak adierazten duen gertakariaren bakartasuna ere berrindartu delako egitura indartuetan; hots, NZ eta galdegai egitura indartuak bereziki exhaustiboak dira. Ikus, adibidez, (43a-b)-ko bikotea, non galderan, beste norbait ere etorri dela inplikatzeko den. Honelako testuinguru batean ezinezkoa da egitura indartua erabiltzea:

- (43) a. Nor besterik jinen da?   b. *Nor besterik da jinen?

⁷ Baliteke ere (37)-ko esaldietan NPI baimentze arazo bat izatea. Hala ere, ezeztapen bat gehituz ere txarrak izaten jarraitzen dute.

Kontraste bera lortzen ote da frantsesez? Gehitu dezagun exhaustibotasun eza inplikatzeko duen *quoi d'autre* ('zer besterik') goragoko (27a-d) galderetan (44a-d).

- (44) a. Qu'as-tu vu d'autre?
 zer AUX zu ikusi besterik
 "Zer besterik ikusi duzu?"
- b. Qu'est-ce que tu as vu d'autre?
 zer EST-CE QUE zu AUX ikusi besterik
 "Zer besterik ikusi duzu?"
- c. Tu as vu quoi d'autre?
 zu AUX ikusi zer besterik
 "Zer besterik ikusi duzu?"
- d. *C'est quoi (d'autre) que tu as vu (d'autre)?
 EXPL AUX zer besterik C zu AUX ikusi besterik
 "Zer besterik da ikusi duzuna?"

Espero genezakeen bezala, ezkerretaratze egiturak gramatikalak dira (44a, b). Hauek bezala, NZ sintagma *in situ* uzten duen estrategiarekin ere irakurketa ez-exhaustibo bat lortu daiteke (44c). Erdibituko egitura da exhaustibotasun eza onartzen ez duen bakarra (44d). Ondorioz, euskarazko egitura indartuak, frantsesezko perpaus erdibituak bezalakoak dira, berebiziko auresuposizio eta kontraste propietateak dituztela.⁸

Hurrengo atalean egitura indartu hauen analisi posible bat iradokiko dugu.

6. Analisi baterantz

Ikusi dugunez, galdera eta galdegai egitura indartuak perpaus erdibitu eta frantsesezko *in situ* galderekin konpara ditzakegu haien interpretazioaren aldetik. Honela bada, bi egitura mota desberdin genituzke: NZ edo galdegai egitura 'estandarrek' eta NZ edo galdegai egitura 'indartuak'. Haien arteko aldea sintaktikoa izateaz gain semantikoa ere badenez gero egituraren analisi orotariko batek modu bateratuan eman beharko luke kontu bi egitura motek erakusten dituzten propietateez. Atal honetan halako analisi baterako lehen pausuak iradokiko ditugu.

Irurtzunek (2007) galdegai egitura estandarren sintaxi-semantika interfazearen analisi minimalista bat eskaintzen du Rizzi (1997) lanaren perpaus ezkerreko periferiaren analisi kartografikoa eta Herburger (2000) lanaren galdegaiaren analisi semantikoa uztartuz. Semantikaren alorrari dagokionez, Herburgerrek Davidson (1967) eta ondokoek garatutako gertakariaren oinarritutako semantikaren ildoko proposamen bat egiten du. Ikuspegi neo-Davidsondar honen arabera, perpaus bat funtsean gertakari baten deskripzioa da, non predikatuak gertakariaren edukia zehazten duen. Honela, parte-hartzaileak (argumentuak) gertakariarekin θ -rolen bidez lotutako predikatuak izango dira, elkarren artean konjuntzio bidez koordinatuak (ik. Parsons 1990, Schein 1993 eta Pietroski 2005, besteak beste). Honela bada, (45a)-ko perpausari (45b)-ko *forma logikoa* logikiokoe:

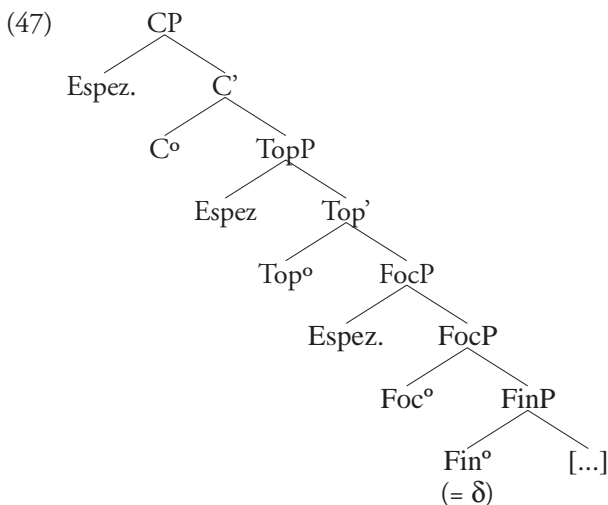
⁸ Lafittek (1944: 48) dioenez, galdegai indartu egitura baten aurrean, "pour le traduire, le français *ce que est obligatoire*".

- (45) a. Jonek pilota eraman du.
 b. $\exists e$ [eraman(e) & Egile(e, Jon) & Gai(e, pilota) & Orain(e)]

Galdegai efektuei dagokienez, Herburgerrek gertakarien gaineko kuantifikatzaile existentziala bitarra dela proposatzen du. Kuantifikatzaileak bere murriztapenean esaldiaren ‘eztabaidagaia’ hartuko du (hots, galdegai ez den guztia, hondoa) eta besarkaduran galdegaia:⁹

- (46) a. [Jonek]_F eraman du pilota.
 b. $\exists e$ [eraman(e) & Gai(e, pilota) & Orain(e)] Egile(e, Jon) & eraman(e) & Gai(e, pilota) & Orain(e)

Irurtzun (2007)-k Herburgerren sistemaren moldaketa bat proposatzen du honelako galdegai-egituretan kuantifikazio existentziala baino gertakarien deskripzio definitu bat dugula proposatuz (δe [AURRESUPOSIZIOA][GALDEGAIA]). Kuantifikatzaile hau perpausaren ezker-periferiako Fin^o buruan kokatuko litzateke, galdegaiaren posizioaren azpitik eta perpausaren gaineko besarkadura hartuz:

Sintaxi-semantika interfazea modu dinamikoa eta artikulatu batean gertatuko da δ -sintagma topiko posiziora igo eta gero birproiektatzen duenean (ik. Irurtzun 2007 zehaztapenatarako).

Interfaze honen ondorioz, eta goian aipatutako adibidearekin segituz, (48a) bezalako perpaus batek (48b) bezalako forma logikoa izango luke; hots, zabarki esateko, ‘katilua haustearen gertakariak ni nau egiletzat’.

- (48) a. [Nik]_G hautsi dut katilua.
 b. δe [hautsi(e) & Gai(e, katilua)] Egile(e, ni)

⁹ Hemen sinplifikatzen ari gara; izan ere, Herburgerren ildoari jarraiki, ez da soilik galdegaia baizik eta perpaus osoa kuantifikazioaren besarkadura osatzen duena (ik. eztabaidarako Herburger 2000, Irurtzun 2007).

Egitura logiko honek galdegai-egitura estandarrek dituzten auresuposizio eta kontraste ezaugarriak modu naturalean azaltzen ditu: (i) alde batetik emana da (48b)-ko irudikapenak auresuposizioak eragitea: deskripzio definituaren murriztapenak, diskurtsiboki anaforikoa izaki aurrekari bat behar du hari lotzeko. (ii) Beste alde batetik galdegai-egituren kontraste izaera ere deskripzio definituaren ‘bakartasun’ inplikazio russelliarretik deribatuko litzateke. Bakartasunarena Irurtzunek (2007) δ -ri lotutako egiunezko inplikaturatzat jotzen du. Honela bada, balio hauek inplikatura bidez sartutakoak izanik bertan behera gera daitezke gainerako testuinguruak hala eskatzen baldin badu (inplikatura ‘kantzelazioa’ deritzona). Ikus adibidez (49)-ko adibidea, non galdegai-egiturak eragindako kontrastea bertan behera gelditzen den:

(49) [Jonek]_C hautsi du katilua, baina ez du bakarrik egin.

Zein dateke, bada, galdegai egitura estandar eta indartuen arteko aldea jasotzeko modua? Hemen ez dugu analisi osorik emango baina artikuluan zehar ikusitako propietateen harira litekeen analisi bat iradokiko dugu. Ikusi dugunez, galdegai egitura indartuen berezitasun semantikoa eragiten duten kontraste eta auresuposizio berrindartuetan datza, perpaus erdibitu eta frantseseko *in situ* galderetan bezala. Galdegai egitura estandarrek eragiten dituzten auresuposizio eta kontrastea baino markatua-goak dira egitura indartuetako auresuposizio eta kontraste balioak, enfatikoagoak dira. Honela bada efektu horiek jasotzeko proposatu nahiko genukeen bidea egitura indartuetarako beste kuantifikatzaile mota bat postulatzeari litzateke: ψ , ‘den bakarra’ balioarekin. Kuantifikatzaile berezi honek galdegai egitura estandarretako δ kuantifikatzaileak dituen propietate berberak edukiko lituzke baina harekiko bi diferentzia nagusi ere: (i) sintaktikoki, aditz-laguntzailearen mugimendua eragiten duen tasun bat duke eta (ii) semantikoki, datzekion ‘existentzia’ eta ‘bakartasun’ ezaugarriak ez dira inplikatura bidezkoak, lexikoki emandakoak baizik, hots, ezin direla bertan behera utzi (ikus (40) eta (42) adibideak gorago). Honela bada, galdegai egitura indartuetan honelako forma logikoa genuke:

(50) a. [Nik]_C dut katilua hautsi.
b. ψ e[hautsi(e) & Gai(e, katilua)] Egile(e, ni)

Hots, ‘katilua hausteaz den gertakari bakarrak ni nau egiletzat’. Honelako proposamen batekin modu errazean azal daitezke egitura indartuetako ezaugarri eta murriztapenak. Alde batetik, existentziatzko baieztapen lexikoak auresuposizio berrindartua emango luke, honela, ezinezkoak egiten dira galdera egitura indartuetan ezezko erantzunak (galderak eta erantzunak logikoki kontraesana eragiten baitute). Beste alde batetik ψ -k eragiten duen gertakariaren bakartasun esplizituak galdegai egituraren kontrastibotasuna berrindartzen du eta gertakari aniztasuna ezinezko egiten. Honela, ezinezkoa gertatzen da (49)-n egin bezala galdegaia sortutako auresuposizioa ukatzea:

(51) ??[Jonek]_C du katilua hautsi, baina ez du bakarrik egin.

Ildo beretik, galdera egitura indartua bateraezina gertatzen da NZ anitezko galderekin (izan ere NZ anitezko galderak gertakari aniztasuna adierazten baitu).

Bukatzeko, eta maila orokorrago batean, artikulua honetan ikusi dugunak pentsarazten digu egitura indartuena perpaus nagusiko fenomeno bat dela, perpaus nagusiko konplementatzaile sistemarekin lotua. Honela ψ buruaren distribuzioa

baieztapen buruen banaketarekin lotu beharko genuke, hizketa-ekintza nolakoa den adierazten dutenekin. Lan hau ordea, ondoko ikerlanetarako utziko dugu.

7. Ondorioak

Artikulu honetan nafar-lapurteran ohikoak diren galdegai eta galdera indartu egiturak aztertu ditugu. Ikusi dugunez, egitura hauek gehitutako enfasi batek bereizten ditu; egitura estandarrek baino auresuposizionalagoak dira (hots, haien auresuposizioa ezin da bertan behera utzi) eta hein berean, kontrastiboagoak ere badira. Gure analisisan egitura hauek erdibitutako perpausekin konparatu ditugu eta erakutsi dugunez, hauek erakusten dituzten propietate semantiko berberak erakusten dituzte egitura indartuek.

Gure helburua ez da izan egitura indartu hauen analisi xehe bat egitea. Aitzitik egitura hauen berariazko hurbilpen bat eskaini nahi izan dugu etorkizunean xehekiago aztertu ahal izateko hain labain gertatzen diren fenomenoak. Hamaika lan uzten ditugu etorkizunean argitzeko: modalek duten distribuzioa, ezeztapenarena, komunztadura eta abar.

Bibliografia

- Baunaz, L., 2005, "The syntax and semantics of wh in-situ and existentials: the case of French", in B. Arsenijević et alii (arg.), *Leiden Papers in Linguistics 2*: 2, 1-26.
- Boeckx, C., 1999, "Decomposing French Questions", in *UPenn Working Papers in Linguistics 6-1*, 69-80.
- Chang, L., 1998, "Wh-in-situ phenomena in French", eskuizkribua, U. of British Columbia.
- , & J. Rooryck, 2000, "Licensing wh-in-situ", *Syntax* 3.1, 1-19.
- Clech-Darbon, A., G. Rebuschi & A. Rialland, 1999, "Are there cleft sentences in French?", in G. Rebuschi & L. Tuller (arg.), *The Grammar of Focus*, John Benjamins, Amsterdam, 83-118.
- Davidson, D. D., 1967, "The logical form of action sentences", in N. Rescher (arg.), *The logic of decision and action*, Pittsburgh U. P., Pittsburgh, 81-95.
- Doetjes, J., G. Rebuschi & A. Rialland, 2004, "Cleft Sentences", in F. Corblin & H. De Swart (arg.), *Handbook of French Semantics*, Palo Alto (CA), AEB, 529-552.
- Elordieta, A., 2001, *Verb movement and constituent permutation in Basque*, doktorego tesia, HIL/Leiden University, LOT Dissertation Series.
- Extepare, R. & J. Ortiz de Urbina, 2003, "Focalization", in J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque*, Mouton de Gruyter, Berlin, 459-515.
- Gundel, J. K., 1977, "Where do Cleft Sentences Come from?", *Lg* 53: 3, 543-559.
- Hedberg, N., 2000, "The Referential Status of Clefts", *Lg* 76: 4, 891-920.
- Herburger, E., 2000, *What Counts: Focus and Quantification*, MIT Press, Cambridge.
- Irurtzun, A., 2007, *The Grammar of Focus at the Interfaces*, doktorego tesia, UPV/EHU.
- Jeong, Y., 2007, "Multiple Wh-fronting in Basque", in A. Conroy, C. Jing., C. Nagao & E. Takahashi (arg.), *University of Maryland Working Papers in Linguistics 15*, 98-142.
- Lafitte, P., 1944, *Grammaire Basque (Navarro-Labourdin littéraire)*, berrikusitako eta zuzendurako argitalpena, 1978, Elkarlanean, Donostia.

- Mitxelena, K., 1981, "Galdegaiia eta Mintzagaia Euskaraz", in *Euskal Linguistika eta Literatura: Bide Berriak*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo, 57-81. [Berrarg. in *MEIG VI: Hizkuntzalaritzaz I*, 137-168].
- Ortiz de Urbina, J., 1989, *Parameters in the Grammar of Basque*, Foris, Dordrecht.
- Osa, E., 1990, *Euskararen hitzordena komunikazio zereginaren arauera*, UPV/EHU, Leioa.
- Oyharçabal, B., 1985, "Behako bat ezezko esaldieri", *Euskera* 30 (2. aldia), 103-115.
- Parsons, T., 1990, *Events in the Semantics of English*, MIT Press, Cambridge.
- Pietroski, P., 2005, *Events and Semantic Architecture*, Oxford U. P., Oxford.
- Rebuschi, G., 1983/1997, "A Note on Focalization in Basque", in *Essais de linguistique basque, ASJUren Gehigarriak* 35, UPV/EHU eta Gipuzkoako Foru Aldundia, 31-41.
- Reglero, L., 2002, "Multiple Questions in Basque", eskuizkribua, UConn.
- Rialland, A., J. Doetjes & G. Rebuschi, 2002, "What is Focused in *C'est XP qui/que* Cleft Sentences in French?", in *Proceedings of Speech Prosody 2002*, URL: <http://aune.lpl.univ-aix.fr/sp2002/papers.htm>
- Rizzi, L., 1997, "The fine structure of the left periphery", in L. Haegeman (arg.), *Elements of grammar*, Kluwer, Dordrecht, 281-337.
- Rochemont, M.S., 1986, *Focus in Generative Grammar*, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Saltarelli, M. et al., 1988, *Basque*, Croom Helm, London & New York.
- Schein, B., 1993, *Plurals and Events*, MIT Press, Cambridge.